Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

# ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (9726) | 1975 чылдың февраль 21, пятница | 1925 чылда үндүрилеттиниг | Өртээ 2 кеп

## СОВЕТ-ГВИНЕЯ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев оларның Гвинея-Бисау Республиканың Күрүне комиссарларының чөвүлелиниң Кол комиссары, Гвинеяның болгаш Ногаан-Шенек ортулуктарының Африкан партиязының (ПАИГК) Баштаар черинин кежигүнү Франсиско Мендес-биле чугаалажыышкынары февраль 19-та Кремльге эгелээн.

Найыралдыг байдалга болган чугаалажыышкыннар үезинде Совет Эвилели биле Гвинея-Бисаунуң аразында политика, экономика болгаш өске-даа түүлдер талазы-биле кады ажылдажылганы улам хөгжүдүп, калбартырының айтырыгларының дугайында санал-онал солчуушкуну болган. Ол ышкаш делегейниң база нинти Африканың-даа ийи талага сонуургалдыг бооп турар айтырыгларын, ыланғыя колониализмниң артынчыларынга удур, национал хамаарышпас чорукту быжыглаары болгаш тайбыңның, депшилгениң оруу-биле хөгжүүрү дээш улустарның демиселиниң айтырыгларын база чугаалажып көргеннер.

Чугаалажыышкыннар үргүлчүлээр.

* * *

Гвинея-Бисау Республиканың Күрүне комиссарларының чөвүлелиниң Кол Комиссары, Гвинеяның болгаш Ногаан-Шенек ортулуктарының Африкан партиязының (ПАИГК) Баштаар черинин кежигүнү Франсиско Мендеске баштаткан Гвинея-Бисау Республиканың партиячазак төлөөлери февраль 19-та Москвага келген дораан-на, В. И. Ленинниң мавзолейинге баргаш, венок-чечек салганнар.

Аалчылар оон соонда Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге венок-чечекти база салган.

Франсиско Мендес болгаш төлөөлер кежигүннери кижи төрелгетенни фашизмден хостаары дээш демиселге амы-тынын берген совет дайынчыларга алдар кылдыр минутаның хүндүлүг ёзулалын кылып, ыыт чок турганнар.

( (СЭТА),

## 1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

*Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис*

# Квартал планы күүсеттинер бе?

Күрүнеге эт, сүт садарының квартал планын республика ниитизи-биле күүседип шыдавазының кырында келген. Оон тодаргай чижээн республиканың амгы байдалындан көрүп болур. Бир эвес эрткен чылдың бо үезинде республика күрүнеге сүт садарын 77,5 хуу, азы 2668 тоннаны дужаапкан турган болза, ам чүгле 44,9 хуу, азы 2067 тонна сүттү саткан болуп турар. Ниити күүселде эрткен чылдыындан 32,6 хуу эвээжей бергени ол-дур.

Эрткен чылдың мынчан Тес-Хем район сүт садарының квартал планын күүседипкен. А бо чылын план күүсеткен чаңгыс-даа район чок болган.

Күрүнеге эт садарының планының күүселдези оон дээредевес. Республика эрткен чылдың бо үезинде 1330 тонна эзотти садыпкан турган болза, ам чүгле 788 тоннаны дужаагап. Мында база-ла улуг ылгал бар ышкажыл. Барыын-Хемчик район эрткен чылын мынчан эт садарының квартал планын 116,9 хуу күүседипкен турган. Амгы байдал-биле чаңгыс-даа район 60 хуу чедир безин күүседип шыдаваан. Ынчангаш квартал планы күүсеттинер бе? деп айтырыг чайгаар тургустунуп келир. Орта чогумчалыг харыны районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер бээр ужурлуг.

Малдан алыр продуктуларны бүдүрүп, садын турарының байдалын республиканың Статистика эргелелиниң медээзинге үндезилеп, тайылбырлап көрээли. Районнар аайы-биле алырга, бирги кварталда, Таңды, Каа-Хем, Бин-Хем, Барыын-Хемчик мурнап, бедик көргүзүглерлиг болуп турар. Чылдын бирги кварталында Барыын-Хемчик район 130 тонна сүт садар хүлээлгелиг тургаш, 78 тоннаны дужаап, планын 60 хуу чедир күүседи берген. Таңды районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге 635, чөөн-хемчикчилер 238, бин-хемчилер 493, каа-хемчилер 262. Кызыл хоорай Советинин ажыл-агыйлары 92 тонна сүттү садып, бирги кварталдың планын 42,4-тен 53,1 хуу чедир боттандырып алгылаан. А Бай-Тайга район күрүнеге 35 тонна сүт садар тургаш, 25 тоннаны дужааган. Ол болза планның 74 хуузу-дур.

Күрүнеге сүт, эт дужаар квартал планын Эрзин, Тожу, Улуг-Хем, Өвүр районнар ооҗум темпилиг күүседип, хожудап турарлар. Тожу район бирги кварталда 73 тонна эт дужаар планныг тургаш, амга чедир чаңгыс тоннаны-даа саткаан. Үстүнде районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары малдан алыр продукцияларны күрүнеге садарын шапкынчыдып, дээштиг хемчегларин алыр үе келбээн бе?

Чөөн-Хемчик, Бин-Хем, Тес-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем районнар сүт дужаалдазын эки чорудуп турза-даа, күрүнеге эт садар планын чүгле 11,3-тен 27,7 хуу чедир күүсеткени үениң негелделеринге дүүшпес. Чамдык районнарда байдал ындыг болуп турарының уламындан республика эт садар планын 29,2, а сүттүүн — 44,9 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлар аайы-биле алырга, байдал база-ла деңдески эвес. Бирги кварталда сүт болгаш эт садарының планын «Россия» совхоз ажыр күүсеткен. Ол ажыл-агый сүттүүн— 148,5, а эттинин — 114 хуу боттандырган. Эт садарының планын «Революцияның чалбыыжы» совхоз 101,3, сүт садарын «Кызыл тук» совхоз 128 хуу күүсеткилээн. Сүт дужаалдазы «Большевик», «Хемчик», «Шекпээр», «Революцияның чалбыыжы», «Тээли» совхозтарда, а эт садары «Хемчик», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Ленинчи орук» «Кара-Хаак», «Бурунгаар» совхозтарда багай эвес.

Эрткен үениң дургузунда күрүнеге сүт садарының темпизи «Тоора-Хем», «Ленинчи орук», «Саян», «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда ооҗум болуп, сүт саалдазын кудулатканындан соннап турар. Күрүнеге эт садарының байдалы «Большевик», «Тиилелге», «Шамбалыг», «О-Шынаа», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда багай. Ол ажыл-агыйлар планын чүгле 2-ден 14,8 хуу чедир күүсеткилээн. Квартал төнчүзүнге чедир бир ай бичин ажыг үе арткан. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери күрүнеге эт, сүт садарының планын чедишкиниг боттандырар сорулга-биле чылдың бирги кварталының мурнакчыларының деңнелинге чедир ажылдаарын шинтирлеп, боттуг удуртулганы чорудары негеттиниг турар.

«Бүдүрүлгеге мастерлериниң ролюн бедидер талазы-биле Химия болгаш нефть машина тудуушкунунуң министерствозунуң ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның хүлээн алган доктаалын республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының ажылдакчылары калбаа-биле таныжып турар.

Аныяк ажылчыннарны боттарының мергежилинге күзелдин-биле өөредип турар мастерлер, бригадирлер № 48 тудуг эргелелинде хөй. Коллективте эш Л. Т. Мязинаның бригадазы бо чылын он кижини тускай мергежилге өөредир деп социалистиг хүлээлгезинин бир пунктузунда бижээн. Ол сорулганы бригадир Лидия Терентьевна болгаш оон-даа өскелер боттандырып эгелээн. Мында элээн хөй аныяктарны дуржулгалыг эштерде быжыглаан.

ЧУРУКТА: Л. Т. Мязина өөреникчизи А. Монгуш-биле.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

## Кыйгырыгга сорук кирген

«Большевик» совхозтуң малчыннары СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыныга сорук кирген ажылдап турар. Олар 100 баш төрүүр малга онаштыр 90 анай, хураганы, 85 бызааны, 75 кулунну камгалап алыр, а саанчылар бир инектен 2000 килограмм сүттү саар хүлээлгени алган.

Ажыл-агыйның Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы бо чылдың бирги кварталында 45 тонна сүт дужаар планын бо хүннерге чедир 55 хуу күүсеткей. Саанчылар хүн бүрүде бир инектен 8-10 литр сүттү саап, эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелинден мурнап турарлар.

Д. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

## АЖЫГЛАЛГА КИРГЕН

Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурнуң Октябрьская кудумчузунда районнуң суд черинин туйбудан кылдынган ийи каът чаа бажыңы ажыглалга кирген. Ук тудугну Кызыл-Мажалыкта 741 дугаар КМК-ның Ооржак Кувискаалга удурткан 12 кижи составтыг комплекстиг бригадазы тудуп дооскан. Чаа доозулган тудугда райсудтуң ажылдакчылары көжүп келгеш ажылдап эгелей бергеннер. Оон шынары эки деп тудугну хүлээп алыр комиссия демдеглээн.

Тудугжулар Салчак Алдын-оол, Иргит Малчын-оол, Тойбу Докаш-оол, Ооржак Чыртак-оол, Дыытпай Ооржак олар хүн нормазын 110—150 хуу күүседип, өскелерин баштап келгеннер. Олардан ылаңгыя Дыытпай Хаажыковна Ооржакты онзалап демдеглезе чогуур. Ол тудуг ажылынга 10 ажыг чылдар иштинде бараан бооп келген. Ол 3-кү разрядтың тудугжузу. Бо ышкаш тудугжу не-херээжен кижилерге өөрү чоргаарланыр.

Ол ышкаш бо тудуг организациязында Лида Хертекке удурткан 11 кижи составтыг шеверлекчилер бригадазының ажыл-ижи база-ла макталдыг. Бригада бо тудугга онза идепкейлиг киришкен. Олардан Минис Ооржак, Самдан Саспына, Лида Хуралбай, Серенмаа Ооржак, Лида Маадыр-оол шалыпчы ажылдааннар. Бо хүннерде Ооржак Кувискаалдың удурткан тудугжу бригадазы «Шекпээр» совхозтуң төвү Бичe-Тей суурда ийи аал чурттаар чаа беш бажыңнарның таваан салып турарлар.

Ук бригада доозумчу чылда улуг күш-ажылчы чедишкиннер чедип алырынга долу бүзүрелдиг.

С. ТАВА-САМБУ.

## «Саян» совхозтуң удуртукчуларының кичээнгейинге

# БАЗА КАТАП МОГАЙ ФЕРМАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

«Саян» совхозтуң Могай фермазында болгаш ында аныяк бода мал семирти азыраар шөлде кыштаглаашкынның дүвүренчиг байдалының дугайын эрткен чылдың ноябрының ортаа үезинде үнген «Шын» солунга «Мөөрей турар инектер» деп эгелиг материалга чидин-биле шүгүмчүлээн турган. Олла ферманың эргелекчизи В. Шубин арагадарыга хандыкшып, ажылын сулаpадып, фермада хамык малды кышкы үеде чем-биле хандырарын, чемгеررин организаставайн турарының дугайын ноябрь 26-да Тыва радионуң дамчыдылгазынга база онзалап айыткан.

Солукнуң болгаш радионуң ол хире боттут, ылап хынаттынган шүгүмчүлелиниң сөөлүнде «Саян» совхозтуң удуртукчулары (директору эш Градобоев, партком секретары эш Оюн, ажылчын комитединиң даргазы эш Чолдак-оол) айыттынган четпестерин доп-дораан чайладырының шинтпирлиг хемчеглерин алыр болгу дег. Оон бээр барыкла үш ай хире үе эртин турар. Ынчалзажок шүгүмчүлелди совхозтуң удуртукчулары херекке албаанын фактылар херечилеп турар. «Шын» солунуң редакциязы мырыңай чаа мындыг, чагаа алган. Ону мооң адааанда долузу-биле парладывыс.

«Саян» совхозтуң Могай фермазында кыштаглаашкынның байдалы дүвүренчиг. Ылаңгыя ферма-биле кожа Кара-Сугда мал семирти азыраар шөлде семиртири-биле үзүп тургускан 208 баш шарыжыктар, 143 баш хунажын инектер семириир хамаанчок, харын-даа чудап эгелээн. Сөөлгү үеде семирти азырал шөлүнге мал чеми чедирери үзүктелип турар. Совхозта машина-техника четчир-даа болза, чемни ийи-үш хонук дургузуида эккелбейн баар таварылгалар бар. Чижээ, февральдың 15—16 хүннеринде семирти азыралда инектерге чем бербээн. Оон аңгыда, фермада бериптер хире силос-даа, сигеп, саван-даа курлавыры чок. Ынчангаш чүгле чемни өске черден сөөртүп эккел бээр. Семирти азыралда турар аныяк инектерге тараа чарбазын бербээнден бээр ай ашкан.

Совхозтуң кол зоотехниги эш Лавриенко семиртир малга чем чедирип бээр дугайын уттуп, совхоз төвүнден Могай фермазынга келгенде, мал семиртир шөлге барбайн, ферма эргелекчизи Шубичниң бажыңынга баргаш, кадарчыларга ужурашпайн дедир халдып чана бээр.

Мал чемн-биле чедир хандырбаанындан ылаңгыя аныяк хунажыннарны көдүрүп тургузар ужурга таваржып турар. Кол зоотехник эш Лавриенко күрүнеге дужаар шарыларга хүнде 20 кг силос, 4 кг чарба бээрин аазаан. Ынчалза-даа ол ам-даа боттанмаан.

Кыш — малчыннарга шинтпирлиг үе дээрзин биле турала малды кыштан хүр ажыраар сорулга-биле совхозтуң дирекциязы, кол зоотехник, ферма эргелекчизи ону херекке албайн, боттарының хууда дыжын болап орар. Аштаан инектерниң алгызы күштүт кыйгы болуп, совхозтуң удуртукчуларының кулаанга кажан чедер ирги?

Д. ООРЖАК,
Ш. МОНГУШ.

*«Шынның» рейдизи*

# ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Тоску беш чылдың доозукчу 1975 чылының планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарның коллективтери күш-ажылчы эллчегже кирген. Эрткен дөрт чылдың түңнелдерин үндүрбүшаан, олар доозукчу чылда мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Оны чедишкичниг күүседири ам кыштаглаашкынны хүр эрттиреринден бүрүнү-биле хамааржыр.

«Шынның» рейд бригадазы ол ийи совхозта мал кыштаглаашкынының байдалы-биле, малчыннарның амыдыралчуртталгазы-биле танышкан.

Кайы-даа ажыл-агыйның бода, шээр мал кодаларын сүт-биле хандырарын сөөлгү үеде экижиткен. Сүт сөөртүр тракторлар, автомашиналар доктаамал ажылдап турар. Ийи совхозтуң бүгү кодаларынга сиген, саван, концентрат, дус болгаш минералдыг чемнер чедирерин дирекция черлери, салбырлар удуртукчулары организастап турар. Ылаңгыя «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин, Кызыл-Тайга салбырларының удуртукчулары Ишкиннер уйнарында, ыракты Шом-Шум одарларында кодаларга аъш-чем чедирер звеноларны тургускулаан.

Ынчалзажок кыштаглаашкында чедимчелиг күүлдер-биле чергелештир шыңгыы четпестер бо ажыл-агыйларда барын рейд бригадазы илереткен. «Чыраа-Бажы» совхозтуң чамдык сүт-бараан фермаларында кыштың байдалы дүвүренчиг. Дөн-Терек фермазында чартык азыралда 172 инек, турум азыралда 176 молдурга, 8 буга бар. Мал кажаалары, ажылчыннар чурттаар бажыңнар эрги, сайгылгаан чок, карацгы. Азыралда молдургалар, бугалар шээраш кажаада туруп, күжү арып баксырап турар. Мал чемин төтчеглеп турар, чүге дээрге инектерге чем каап бээр савалларны таарыштыр кылбаан. Ынчангаш силосту, сигенни мал черже төп, саза базып турар. Молдургаларга, бүдүрүкчү бугаларга чемни шуут-ла черге төп берип турар. Саанчыларның инек саар чери соок, карацгы. Инек ооллаар, чаш бызаалар доруктурар тускайлаан өрээл чок. Моторлуг кудуктуң бажыңчыгажының сонгаларын шид чок болганындан дуй шаап каан. Тарып боозадырга пунктузу ажылдавастаан. Малга сугну чылдып бээриниң аргазы турда-ла, дирекция чери олче сагыш салбаан. Фермада кызылбулуң бар. Ынчалза-даа ацаа хурал, оюн-тоглаа, өөредилге чорудар хамаан чок чылыды одгаайн турар. Зооветеринарлыг өөредилгени организаставаан. Ол фермада мал чемнинн курлавырындан ам чүгле 140 тонна сиген, 20 тонна көксула, 800 тонна силос арткан. Амгызы ышкаш төтчеглээр болза, ол чем дораан төнер. А оон соонда малды чүнүп-биле чемгерерил?!

Ол совхозтуң Мажалык фермазында кыштаглаашкынның байдалы эки-даа болза, ында мал чеми чегейтен турар. Молдургаларга сигенни болгаш саванны норма-чижек чок каап берип турар. Хүндүс мал чемгерер черлерде доң инек өдээ аштаттынмайн турар. Инек тарып боозадыр пункт ажылдавастаан, минералдыг чемнер төнген.

Малдың ажаалдазының багайындан «Сүт-Хөл» совхозта мал өлүп хорап турар. Кара-Чыраа фермазындан 6 бызаа, кадарчы Суртайбанның кодаларынан 7 хунан, Ишкинде Н. Ооржак, О. Долгай-оол оларның кодаларынан 50 ажыг анай өлген. Кызыл-Тайга салбырның 10 кодан бода малының чеми эвээжээн. Ында О. Чымбаның кодаларынан 7 молдурга хораан.

Ында малдың өлүп хорап турарының чылдагаанын совхозтуң удуртукчулары, специалистери күскээр кыжын улуг хар чаттан одарлардан малды сайгара көжүрүп турда, мал соокка алысканының уржуу деп тайылбырлап турар. Ол малдың өлүп турарының чогум чылдагааны болза, ону багай ажаап-тежээн турарында.

Шом-Шумда чамдык кодаларда байдал дүвүренчиг. Чижээ, М. Орлан-оолдуң кадарган 440 ажыг анайы хорамчалыг. Ында мал чеми үстүп турар. Т. Дыртыктың төрүүр ангор өскүлериниң сигени шуут үзүлген. Теректиг-Хемде Х. Оюн-оолдуң кодаларында 60 баш анайны азыралда тургускан. Оон 6 анай өлген.

Автотранспорт кышкы үеде Шом-Шум аксынга чедип болур, чайын ынаар углаар-даа ужур чок. Ындыг төлээде, совхоз дирекциязы, салбыр удуртукчулары ацаа сиген белеткээрин, чайын көк-сула тарып өстүрерин чүге организастап болбазыл? Ында чурттап, ажылдап турар малчыннар сугтаттыг сиген шолдүт Чоорганныгдан эрткен чылдарда сиген белеткеп ап турган. 1974 чылда Чоорганныгта О. Чүрекпен, С. Бадыраа, Ленин аттыг колхозтуң молдурга кадарчызы С. Кундак олар чайлаан, сиген шолүн малга саза бастырган. Оон харааны-биле ол черден сиген белеткевээн. Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуу-биле ам мал чеми төнүп, берге байдал таваржып турары ол-дур.

Ишкин салбырының зоотехниги Оюн, совхозтуң кол зоотехниги Лайзаа олар кышкы үеде Шом-Шумга чаңгыс-даа барбаан. Малчыннар чагаан солуннарын чогуур үезинде албайн турар. Малчыннарның чугула хереглел бараннарынга негелдезин улуг.

«Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарның дирекциялары, партия, профэвилел комитеттери, мал ажылының специалистери кыштаглаашкында четпестерни чайладыр, малчыннарның хандырылгазын экижидер дээш шинтпирлиг хемчеглерни алыры негеттиниг турар.

«Шынның» рейд бригадазының киржикчилери:

Д. ДОНГАК,
«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу,

А. БАЗЫР-ООЛ,
көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш шынарының талазы-биле районда күрүнеңи улуг инспектору,

С. МОНГУШ,
СЭКП райкомунуң инструктору, М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

## КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ ХҮНДҮЛҮГ АТТАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН
ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг аттарын тыпсыры болза:

Михаил Андреевич Бигаевке— Кызыл хоорай Советиниң «Сукпак» совхозунуң инек кадарчызы.

Чигжит-оол Удуңбараевич Чамзанга—Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң хойжузу.

Алдын-оол Кыланмаевич Кызыл-оолга — Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчызы.

Кертик-оол Амыр-Медневич Монгушка — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң трактористи.

Николай Федорович Буркутка — «Саян» совхозтуң чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1975 чылдың февраль 19.

## ТЫВА АССР-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАННААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН
ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка чедип алган чедишкиннери дээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаары болза:

Дмитрий Иванович Башаринни — Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунуң трактористи.

Сергей Иванович Вдовинни — Тыванын күрүнеңи көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының инек кадарчызы.

Оойлу Саяевич Казырыкпайны — Монгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу.

Херел Байлакович Ооржакты — Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң хойжузу.

Надежда Николаевна Ошлакованы — Таңды районда «Россия» совхозтуң саанчызы.

Шириндиин Чимбаевич Саяны — Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу.

Зоя Александровна Седипейни — Бин-Хем районнуң «Кызыл Таразчы» совхозунуң саанчызы.

Шыдыраа Мачынович Хомушкуну — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң суггатчылар звенозунуң удуртукчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

1975 чылдың февраль 19.
Кызыл хоорай.

## Сөөлгү шакта — ДАШТЫКЫ МАЛТЫГЫ МАЛТЫГЫ МАЛТЫГ

# ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

«Чер ажылының бедик культуразының ажыл-агыйы, бригадазы болгаш звенозу» деп ат дээш 1974 чылда республиканың колхозтарынга, совхозтарынга черни ажыглаары элээн экижээн, тараа культураларының үрезинин экижидер херекке чамдык чогумчалыг түннелдер чедип алдынган, хөрзүнү хат алыр чоруккa удур агротехниктиг хемчеглерни ажыл-агыйлар ап турар апарган. Көдээ ажыл-агый клуьтураларын тарып өстүреринин агротехниказының деннелин бедидериниң дугайында специалистер сагыш салып турар.

Бурукка черлерни болгаш шоолут ажыктыг эвес одларны андарарының күселибиле 1974 чылда тарылга шелүн 1500 гектарга калбарткан. 1973 чылда тараалардың сорттуг үрезинин чажары 65,1 хуу турганындан эрткен чылын 74,7 хуу болган. Ынчаарга эн-не бедик шынарлыг үрезиннерни чажары 20,2 мун гектарга көвүдээн. Чажыл турар үрезиннин шынары база-ла илергей бедээн: кодпиналыг үрезин 90,6 хуу, ооң иштинде I болгаш II классты үрезини 55,1 хуу болган.

1974 чылда чер ажылынга бедик будүрүлгечи көргүзүглерни «Кызыл тараачын» совхозтуң коллективи чедип алган. Анаа 6711 га черниң га

## Тиилекчилер илерээн

бүрүзүнден 14,8 центнер дүжүт алдынган. Ол совхоз куруктурулга болгаш ангыс андарылгазын чогуур үезинде, шынарлыг чорудуп, планын күүсеткен, үрезинни чажар шынарынга чедир бүрүн белеткеп алган, күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүсеткен, чер ажылының продукциязының бот-үнезин чиигеткен, машина-трактор парыгын бедик будүрүкчүлүг ажыглаарын хандырган, ооң түннелинде чер ажылындан 268 мун рубльдиң орулгазын алган. Агаар-бойдустуң байдалдары таарымча чок турза-даа, «Кызыл тараачын» совхозтуң № 1 болгаш 2 бригадалары, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының мал чеми белеткээр № 6 бригадазы болгаш суттатчылар звенозу, «Бурунгаар» совхозтың ногаа звенозу эки будүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап, чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле конкурстуң негелделерин күүсеткен.

«Кызыл тараачын» совхозтуң № 1 трактор-хову бригадазы гектар чер бүрүзүнден тараалардың 14 центнер, а № 2 бригадазы 15,2 центнер дүжүдүн өстүрген. Дуржулга станциязының мал чеми белеткээр бригадазы механизаттыынган арга-биле 3200 тонна сигенни белеткээн, 300 тонна сенажны салган, 3500 тонна саванны болуп сараатаан, 206 тонна витаминниг сиген далганын будүрген. Олла станцияда суттатчылар звенозу 695 га сиген шелүн суггаргаш, ооң га бүрүзүнден 25,9 центнер сигенни алган. «Бурунгаар» совхозтуң ногаа звенозу 13 га шелдүн га бүрүзүнден 265 центнер ногааларны өстүрген.

Конкурстуң түннелин үндүргеш, Көдээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның будүрүлге каттыжыышкыны, көдээ ажыл-агый база белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилел обкому дараазында ажыл-агыйларны шаннаар деп шиитпирлээн.

Республиканың ажыл-агыйларының аразында бирги черни эөлээн «Кызыл тараачын» совхозка «Чер ажылының бедик культуразының ажыл-агыйы» деп атты тыпсыр болгаш бирги чергенин дипломун бербишаан, «Москвич» деп чиик машина-биле шаннаар. Ол-ла совхозтуң № 1 болгаш 2 бригадаларынга, дуржулга станциязының мал чеми белеткээр бригадазынга «Чер ажылының бедик культуразының бригадазы» деп атты тыпсыр болгаш бирги чергенин дипломнарын бербишаан, «Урал-3» деп мотоциклдер-биле шаннаар.

«Бурунгаар» совхозтуң ногаа звенозунга «Чер ажылының бедик культуразының звенозу» деп атты тыпсыр болгаш бирги чергенин дипломун бербишаан, «Урал-3» деп мотоцикл-биле шаннаар.

Дуржулга станциязының суттатчылар звенозунга ийиги чергенин дипломун бербишаан, УАЧД-ге баар үш путёвка-биле шаннаар.

Ооң-биле чергелештир чамдык ажыл-агыйлар, бригадалар болгаш звенолар 1974 чылда боттарының болдунар аргаларын болур-чогууру-биле ажылдап шыдаваан, планнаттынган дүжүтү алырын хандырбаан, ынчанган олар 1973 чылда чедип алган бедик адын бадыткап шыдаваан.

**И. ПОМИНОВ.**
**Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.**

# БИР ФЕРМАДА: найыралдыг коллектив

Каа-Хем районунуң «Коммунизмче орук» колхозунуң сүт-баразан фермазының коллективи тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында күрүнеге сүт болгаш эт садарының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Коллективтиң ажыл-ишчилери доозукчу чылдың баштайгы айында күрүнеге сүт садар хүлээлгезин 120 хууга боттандырган. Амгы үеде ферма 400 ажыг саар инек бар.

Оларның ажаалда, саалдазын 17 саанчылар чорудуп турар. Бо хүннерде ферма эн-не харыысалгалыг үе келген — инектер массалыг төрүп турар. Төрээн инектериниң бызаалары шупту онча-менди доругуп, күш-дөнгел кирген. Чаа төрээн инектерге немелде чемгерилгени организастаанындан оларның сүткүрү көвүдеп эгелээн.

Ферманың саанчылары январьда күрүнеге сүт садар планын 120 хуу күүсеткен. Февральдың хүлээлгезин күүседириниң кырында келген. Хөй сүт саап алыр дээш саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Любовь Бүлүкеевна Орустук чоруп, январьда бодунга хуваган 28 инээнден сүт саап алыр хүлээлгезин 130 хуу күүсеткен. Ол ам бо фермага ажылдап эгелээнинден бээр 10 чыл болган. Ол үениң дургузунда бодунуң мергежилинге дыка хөй аныяктарны ол өөреткен. Любовь Бүлүкеевна доозукчу чылда бир инектен-не 1800 кг сүттү саап алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар.

**В. ЧАДАМБА.**

**ЧУРУКТАРДА:** мурнакчы саанчы Л. Орустук ажыл үезинде: ферманың саанчыларының күш-ажылчы чедиишкиннеринге улут дузалы инек кадарчылары чедирип турар. Николай Коробейников фермада мурнакчы кадарчыларның бирээзи.

**Авторнуң фотолары.**

# ДООЗУКЧУ ЧЫЛ: эки эгелээн

Төөгүлүг тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин боттандырар талазы-биле республика типографиязының коллективи багай эвес түннелдерни чедип ап турар. Тодарадыкчы чылдың планы болгаш хүлээлгелери бүтү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеттинген. Ном парлап үндүреринин чыл планын эрткен чылын хуусаа бетинде бүрүнү-биле күүсеткенивис улут чедиишкин болур. Чүге дээрге моон мурнунда чылдарда ол план чамдык көргүзүглер талазы-биле күүсеттинмейн турган. Эрткен чылын 77 янзы-бүрү аттыг 545 өөредилге болгаш чечен чогаал номнарын парлап үндүрген.

Типографияда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары администрация чери-биле калы ажылчыннарның ортузунга социалистиг чарышты массалыг болгаш тодаргай организастап келгенинин түннелинде ол чедиишкиннер чедип алдынган. Ылангыя чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин чедимчелиг ажыглаарынче онза кичээнгейни садып келген. Цехтер, эөлчеглер аразында чарыштың түннелдерин айлар аайы-биле үндүргеш, тиилекчилерге шилчиир вымпелдерни тыпсып келген. Чыл эгезинден бээр мурнакчыларны шаннап, мактаарынга барык 18 мун хире рубльди анаа көрдүнген фондудан чарыгдаан.

Пландан ажыр алдынган арыг орулганың күселиби база будүрүлгениң хөгжүдериниң фондузундан эвээш эвес акша-хөрөнгини будүрүлге чорудулгазын чаартырынга ажыглаан. Цинкография цегин делгем чаа ерээлче шилчиткен. 18 мун рубльдин чаа дериг-херекселдерин дерип турган. Ол чаартылгалар болгаш эде дериишкиннер күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиделинге улут рольду ойнап турар. Бо талазы-биле чыл планы 103 хуу күүсеттинген.

Тоску беш чылды ниитизиби-биле болгаш оон доозукчу чылын чедиишкиннинг доозар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр база будүрүлгечи коллективтиң удурукчу ортумак звенозунда эн шиитпирлиг рольду ойнап турар мастерлериин ролюн бедидер дугайында СЭКП ТК-ның докталы бистин коллективтиң кежигүннерин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже улам сорук киирип турар.

Аныяк салгалды кижизидеринге, тускай мергежилге өөредиринге шынап-ла үнелеп четпес улут рольду ойнап турар мергежилдиг мастерлер бистин коллективте эвээш эвес. Чижээлээрге, дептерлээр цехтин мастери В. И. Попованы полиграфия хераанге мергежээннериин бирээзинге санап турар бис. Ол бодунуң мергежилинге эвээш эвес аныяктарны кижизиткен. Мурнавчы мастериин кызымаккай күш-ажылын Төрээн чурт бедии-биле үнелеп көрген. Ол эрткен чылын «Хүндүлелдин Демдээ» орден-биле шаннаткан. Парлаар цехтиң мастери А. М. Ткачев дайын сөөлүнден эгелээш-ле чангыс бо коллективте ажылдап турар. Дуржулгалыг мастерге эрткен чылын Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы атты тывыскан.

Үстүнде адаанывыс болгаш оон-даа өске он-он мурнакчылар боттарының үлегер-дуржулгазы-биле коллективте кежигүннерин күш-ажылчы чедиишкиннерже хей-аът киирип турар.

Доозукчу чылды республика типографиязының коллективи база-ла багай эвес көргүзүглерлиг эгелээн. Январь айның сайгарылга планы чүс хуу күүсеттинген.

Эрткен чылдың дөртү кварталының түннелдерин ёзугаар найысылалдын будүрүлге коллективтериниң аразында чарышка тиилекчи болганы дээш, республика типографиязынга СЭКП хооркомунуң, хоорку-үүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Ол тукту хүлээп алырынга турасказтан митингге коллектив кежигүннери мурнунда алган хүлээлгелерин эде көрүп, социалистиг чарыштың чаа негелделерин бадылап алган. Беш чыддың доозукчу чылында алдынган хүлээлгелер улуг. Тываның полиграфистери чыл планын декабрь 27-де бүрүн күүседирин, күш-ажылдын будүрүкчүлүүн пландан ажыр 2 хуу бедидерин, бараанныг продукциянын бир рублинге онаалтыр чарыгдалдарны 0,5 көпеекке чиигедирин хүлээнген. Оны күүседип болурунуң бүгү аргалары бисте бар.

Маная будүрүлге чорудулгазын сайзырангайжыдары, участок бүрүзүнге биче механизацияны нептередири көл рольду ойнаар. Ынчангаш типографияның инженер-техниктиг ажылдакчылары ол айтырыгны шиитпирлеп эгелээн. Чиг-этти болгаш белен продукцияны сөөртүрүн механизаттаар, станоктарны, дериг-херекселдерни технологиянын негелдезинге дүүштүр тургузар хемчеглерни боттандырын эгелээн. Кадрларның тускай мергежилин бедидип, дериг-херекселдерни чаартып турган, келир беш чылда чедиишкиннинг ажылдаарының материалдыг баазазын амгы үеде тургузуп алыр сорулга бистин мурнувуста туруп турар.

**И. КАРА-ООЛ,**
**республика типографиязының директору.**

## Макталдыг

Куштун-Кежиинде хөйжу бригаданың хөйжулары улуг үүлени будүрүп, эрсшудургу чоруун көргүзүп, кыштаглаашкынны хүр эрттирип турарлар. 1974—1975 чылдын кыжынындан малды менди ажырар дээш олар кышка эки белеткенип алган. Оларның аразындан ажыл-ижи-биле макталдыг, хоочун хөйжу Чооду Хүрбештейнин дугайын онзалап чугаалап болур.

Хөй ажылынга улут арга-дуржулгалыг, 16 чыл стажтыг ол хөйжу бо кыш дугайында мынча диди:

— Тожуга кыш черле эрте дүжер, берге болур. Ынчангаш бистин «Тоора-Хем» совхозтуң Май 1-и салбырының Куштук-Кежиинде хөйжулары кышка белеткелди эки чоруткаңындан хойларның шиити байдалы багай эвес. Мал чеми четчир. Ам ону тетчеглевейн, шын ажыглап, көрдүнген норма ёзугаар хуваап бээри чугула. Оон ангыда, хойну доктаамал суггарарын база чедип ап тур бис.

Биче сеткилдиг, хүлээнген ажыл-хераанге харыысалгалыг Чооду Хүрбештей аныяктарны хөй ажылынга өөредип турар дагдыныкчы. Чангыс чижектен ап көрээли. Чооду Хүрбештейге аныяк оол Борис Матрин дузалакчылап ажылдаан соонда, ол ам хөйжу апарган. Аныяк хөйжуга билдинмес айтырыглар бо-ла тургустунуп кээр, ынчан Чооду Дойнурович анаа билдингир кылдыр тайылбырлап бээр турган. Ажылжинге кызымаккай, адысураа алгын чоруур аныяк хөйжу Борис Матрин ам мактадып турар.

Эрткен чылын бодунуң алган хүлээлгезин күүседир дээш Чооду Дойнурович күжүн харамнанмаан. Оон түннелинде төрүүр 352 хойдан 352 хураганны алган, сөзүн эөлээн.

Бо чылын оон коданында хойлар хүр кыштап турар. Чооду Хүрбештей тоску беш чылдың доостур чылында база-ла бедиткен хүлээлгени алган. Ол хоочун хөйжу сезунге эө болур дээрзинге чигзинмейн барып болуп.

**К. ТАБУРАК.**

## Механизаторлар өөредилгези

# УЛУГЛАР-ДАА, ӨӨРЕНИКЧИЛЕР-ДАА

Ам көдээ ажыл-агыйның бүгү алырлары механизастаттынган. Нарын механизмнерни будүрүкчүлүг ажыглаарынга ханы билиглиг механизатор кадрлар хөйү-биле негеттинип турар. Бо айтырыг Каа-Хем районда долузу-биле шиитпирлеттинмээн. Ону өөренип көргеш, партияның Каа-Хем райкомунуң бюрозу механизатор мергежилге аныяктарны өөредип, белеткээриниң дугайында докталаал хүлээп алган. Ол докталаалы амыдыралга боттандырарының талазы-биле районда чамдык хемчеглер алдынган.

Районнуң ажыл-агыйларында амгы үеде 142 механизатор мергежилин бедидип турар. Колхоз, совхозтарда организастаан курстарда көдээ ажыл-агый техниказын шингээдип алырын күүсээн 53 аныяктар, а профтехучилищелерде—22 ооллар, кыстар өөренип турар. Олар доозуп келген соонда техникага ийи эөлчеглиг ажылдаарын организастап болурунуң аргазы бар апаар.

Районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда механизаторларның мергежилин бедидериниң курузун багай эвес организастаан. Ында колхозтуң бүгү механизаторлары хаара туттунган. Колхозтуң инженери Мурыгин, механиктер Сарапулов, Дресвянников, экономист Новикова механизаторларга быжыг билигни берип турарлар. Механизаторлардан Ситников алышкылар, Кузьма Лифанов, Петр Колчанов, Виктор Спирин болгаш өскелердээ боттарының мергежилин бедидип, кызымак өөренип турарлар.

«Тиилелге» колхозта хөй чыл ажыл стажтыг, дуржулгалыг механизаторлар хөй. Аныяктарны механизатор мергежилге хандыкшыдар талазы-биле боттуг ажылдарны чоруткан. Колхозтуң тускай эртемниглери Венедиктов, Салтыков, Бортников Ильинка ортумак школазының үстүкү класстарының 22 өөренекчизинге тракторнуң тургузуун тайылбырлап, оларны өөредип турар. Олар өөредилге чылы доостурга механизатор ачалары, акылары-биле кады ажылдаарлар.

**К. ДОНГАК,**
**СЭКП Каа-Хем райкомунуң инструктору.**

## СОҢГУКЧУЛАРДА

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң көдээ Культура бажыңынга район Соведнин депутады, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң ийиги секретары У. И. Успун-биле сонгукчуларның ужуражылгазы болган. Ол республиканың болгаш районнуң эрткен чылда күш-ажылчы чедиишкиннериниң беш чылдың сөөлгү чылының чугула ажыл-агыйжы сорулгаларының дугайын чонга сонуургаткан.

Оон ангыда эш Успун эрткен күзүн Марокко болгаш Францияже аян-чорук кылган совет аныяктар төлээлекчилериниң бир бөлүүн удуртуп чораанын чыылганнарга чугаалап берген. Хамаарышпас чорукту чедип алза-даа, хаанныг эргечагыргалыг, хожудаңгай хөгжүделіг Марокконуң база делегейде капиталистиг чурттарының биразы — Франциянын аныяктарының амыдырал-чуртталгазын, хосталгаже изиг чүткүлдүүн ол делгеренгей чугаалаан.

**М. КЫРЛЫГ-КАРА.**

# ТИИЛЕЛГЕНИҢ СОЛДАДЫ

Петр Григорьевич Азаров Суш суурда хүндүлүг кижилериниң биразы. Ол манаа хөй чылдарның дургузунда чурттап келген. Оон бүгү-ле чаагай сеткили, шудургу күш-ажылы чер ажылы-биле ханы холбашкан.

Тараачын кижи болгаш черниң кара-хүрен өниүг хөрзүнүн ол чүден артык үнелеп билир. Тараа, хөрзүн, амыдырал деп сөстерниң ужур-утказы анаа чангыс, олар чок болза, ол чурттап шыдавас.

— Ие-чернин байлак хөрзүнүн шын ажыглап өөренинер, чаагай тараазны тарып өстүрер дээш, күжүнер, билиинер черле харамнанманар — деп, суурнун аныяк-өскенинге ол бо-ла чагып чугаалаан чоруур.

Петр Григорьевич ажылдап чоруур үезинде үргүлүү ховушөлге турар чаңчылдыг. Ол тараа-даа чаштырган, ангыс-даа андарткан, шанга тараа-даа арыглаан турар.

Хоочун тараачын ам пенсияже үнген. Ол анаа кайын олуруп шыдаар ийик. Чок болза үрезин арыглашкан, чок болза көдээ ажыл-агыйның машина-техниказын септешкен турар. Бүгү назынында күш-ажыл кылып келген кижиниң хей-ады ол хире бедик-дир.

Улуска хүндүткелдиг бо кижи амыдыралдан чиик орукту черле дилевээн. Ажылдың чымыштыын ол кылып чораан, ооң төккен дери база-ла халас барбайн турган. Күзүн ол ховуу-шөлдерге эөремнендир чалгып турар чаагай тарааны көргеш, мырынай бичии уруглар дег өөрүүр.

Петр Григорьевич Азаров Ада-чурттуң Улуг дайынынга база киришкен. Дайынче чоруурда, ол төрээн черинин кара-хүрен хөрзүнүн бичии песке борбактай дүүп алгаш чоруткан.

Ие-черинин чаагай хөрзүнүн хойлап алгаш чораан дайынчы немец-фашистерге удур эрес-дидим дулчуп турган. Ол 1941 чылдың декабрьда Ленинград чоогунга маадырлыг чоруун көргүскеш, Кызыл Сылдыс орден-биле ол шаннаткан.

Дайынның айыыл-халавын, кадыг-бергезин ол канчаар көрбеди дээр. Ынчалза-даа оон Төрээн чуртунга чүрээнин ханызындан бердингенин, туруштут күзел-соруун чүү-даа чүве сып чадаан.

Дайын төнген. Тиилелгениң солдады Петр Григорьевич Азаров төрээн 'сууру Сушка өөрүшкүлүг чаныып келген.

Ам ол суурнун аныяк-өскенинге совет улустун, оон Кызыл Шериниң маадырлыг чоруунун дугайында сактып, чугаалап берип турар.

**Х. ОЙДАН-ООЛ.**

# КОММУНИСТЕР—МУРНУНДА

**АЛТАЙ КРАЙ.** Алтайның мотор кылыр заводунуң партия комитеди социалистиг чарышты калбартыр дээш улуг ажылды кылып турар. Ол заводта ийи муң ажыг коммунистер 164 партия бөлүктеринде каттышкан. Олар: мергежилиг улгаттыргаш— дуржулганны эжиңге дамчыт—деп, ыыгыгыр-биле калбарган чарыштың эгеленчилери боп турар. Колдуунда-ла коммунистерден тургустунган 1450 мурнакчылар социалистиг чарыштың тиилекчилери болбушаан, аныяк, дуржулгазы биче ажылчыннарны шефке алганнар.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын болгаш чарышты улам калбартыр дугайында докталаалды парлаан соонда эрткен кыска хуусаа иштинде партия организациязы күш-ажылчы чарышка бүгү цехтерниң болгаш участоктарның ыяап-ла кириишкен турарын чедип ап шыдаан. Ажылчы саны-ла беш чылдың доозукчу чылында тускай уткуштур планны алган.

Чарыштың түннелдерин чогуур үезинде үндүрер, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир, материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-макталдарны шын ажыглаар талазы-биле ажылче партия комитеди улуг чичээнгей салып турар.

Коммунист Николай Иванюнгинге удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы тергиин эки ажылдап турар. Ол коллектив эрткен чылдың ортан үезинде-ле беш чыл планын күүседипкен.

**ЧУРУКТА:** Н. Иванюгин-биле оон бригадазының кежигүннери В. Курбатова, В. Сидорова маадыр-хоорайларга алдаржыткан күш-ажылчы эөлчегниң көргүзүглерин түннеп кылып турлар.

**В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.**
**(СЭТА-ның фотохрониказы).**

## УШ ЧЫЛ УЛАШТЫР

Чоокта чаа Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чаңгыс-Дыгта Ома Адыааның кыштаанга чеде бердивис. Ак хураган кежи хаажылаан чолдак тоннуг кыс чаш хураганны аажок чаптап, амискик-даа аскынче суггар, чымчак көк сиген-даа сунуп бээр, туттунгур кашпагай дүвүреп-ле тур. Ынчанмайн канчаар! Ол бой доруктурар хураганы. «Артыында-ла кыс, хой болур чүве дир»—деп, эргеледип чугаалаган тур.

Комсомолчу Клара Адыяа ам ушку чыл сакманщиктеп турар. Ол малчын адаезинин ажылынга бичиизиндеп-не дузалажып өзүп келген. Ортумак школаны дооскан соонда ол бөду тускайлан сакманщиктеп ажылдап эгелээн.

— Сакманщик өске эшөөрден кайын дудаар мен, эрткен чылын 80 хураганны доруктурдум, бо ажыл-агый чылында 120-ден куду авес чаш телду төрээн совхозумга өстүрүп бээр мен—деп, Клара бузуредиг чугаалап турду. Оон ындыг бузуредиги үндезинниг, чүге дээрге, ол коданың малының күш деңгели эки болгаш төрээн хойлар сүткүр, хураганнар боткур.

Малчынның коданында амдыызында 110 хой ооллаан, чаш төлү менди. Оон 45 хураганны Клара доруктурып турар.

**Н. ДАМДЫҢ.**

## Парлаттынмаан чагаанның изи-биле

# ЧУРУМЧУДАР

Эрткен айда Чөөн-Хемчик районунуң Хөндергей суурдан редакцияга чагаа келген. Суурда көдээ магазинге шил саваларны хүлээп албайн турары чурттакчы чоңга таарымча чок деп автор бижээн.

**Райпонуң садыг килдизинин эргелекчизи М. Сонамның бистиң бижиивиске харыылааны:**

Көдээ магазиннерге чамдык үелерде шил саваларны хүлээп албайн турганы шын. Райпо баштаар черинин январь 23-те хуралынга көдээ магазиннерге шил саваларны хүлээп алырын чурумчударын даскан. Хөндергей магазинININ садыгжыларын шынгыы сагындырган. Бо талазы-биле тускай товароведти тургузуп, байдалды экижиткен.

Тиилелгениң 30 чылынга

# ДУЗАЛАМЧЫ

Ынчан МЧАЭ кежигүннери болгаш хуу ажылдыг араттар часкы тарылгазын доозкаш, көктүг-шыктыг сериин чайлагларынга кожуп барып хонгулапкан. Чамдык аалдар Таңды ажып, Тээрге, Көк-Тей, Чагытай чедир чайлап турган. Ол үеин бодап олурарга, Чыргаланды сумузунуң араттары чажыпкан тараа дег, быдаргай турган.

Ынчалза-даа кандыг-бир ажыл кылыр, хурал-суглаа болур дээн чар үнгенде, олар кайы-даа ырак-узактан айытканы хүнүнде озал чок чыглып келген турар чүве. Ол чайын бистиң аалывыс Дыттыг-Хемниң башкы адырында Деспек-Кыры деп чайлагта турган.

Мен сумунуң чаа школазының тудуунга ажылдап турдум, аңаа сумудан 20 ажыг бызаңчылар хаара туттунган.

Бистиң тудугжу бригадавысты Узун Дүгээлей, Бызаң Даваа деп ус-шевер кижилер уштап-баштап, ажылдадып турган чүве. Узун Дүгээлей дээрге сумунуң хоочун намчыларының бирээзи, идепкейлиг суртаалчы, ажыл-агыйны организастап билир, эвилеп кижи.

Бир хүн ажыл соонда, аалга чедип, күш-хүнезин чедип алыйн деп шөлээ дилеп алгаш, аалымче хап үнүптүм. Аалга келиримге, ачам чок, авам инектерин саап доозупкан, өгде от салып, сүт хайындырып олур.

Шай ижип олурумда, авам айтырды:

— Чүнү дыңнадың оглум, кожуп төвүнде улус чүнү чугаалажып тур?—деп мындыг.

Аванның ужуру биллинмес айтырыынга харыы-даа бербейн, боданып олурарымга, ындыг онза дыңнаан чүвем-даа чок болду.

— Чүнү-даа дыңнавадым, авай, силер харын чүнү дыңнадыңар?—деп удур айтырдым.

Авам узун сөөскен даңзазынга таакпызын тиккеш, өттүг кезек-биле кыпсын алгаш, узун-узун соргулап олур, аванның арын-шырайында бир-де онзагай хевир бары иллең болду.

— О, харын, бөгүн арбан даргазы демги Бадыжык чорду. Бистиң соңгаар улуг черивисте чаа-дайын болган деп чарлап чор. Даарта нам үүрүнүң даргазы Чалбаа аалынга чыглыр, хурал болур деп чор—дээш, ол даңзазының хүлүн ожукка кактааш, чугаазын доозуп, улуг тыды.

Аванның «Соңгаар улуг черивисте чаа-дайын болган» дээнин дыңнапкаш, эзт-кежим соолаш кылынган.

— Кайы улуг чер боор, авай?

— Соңгаар улуг черивис аан, Ленин башкының чуртунда аан—деп, ам-на тодаргай харыны берипти.

«Ада-чурт улуг болгай, ССРЭ-же халдаан-дыр. Чогум кайы күрүне олче диттип халдаан чоор» деп, иштимде шүгдүүп олур мен, солуннардан мурнунда номчуп турганым сагышка кирип келди. «Дайын өскүдериниң барын чүкте болгаш чөөн чүкте ийи кол одаа бар. Германия биле Япония, сөөлгү үеде герман фашизм барын Европаның чамдык күрүнелерии эжелеп алган, оларның шериг күжүн, дайынчы чепсээн бүрүн холунда тудуп алган» деп, солуннардан номчаан үүлдеримни сактып ор мен.

Ынчап олуруусуста ачам чедип келди.

Авам-биле аравыска болган чугааны ачамга шуптузун чугаалап бердим, ачам караан шийипкен шай аартан олур, оон аяан салып каап, чугаалады:

— Ада-чурт, ССРЭ-же араатан дайзын халдаан чүве болганда, биске, тыва улуска база кара-халавын дөгээни олдур. Улуг ССРЭ-ниң ачы-авыралында бис ышкаш биче-буурай улус карак чырып, угаан кирип, эрге-шөлээни холга алган болгай бис...

Ажылдап турар черимге келиримге, өөрүм шагда ажылдай берген болду.

— Дүүн сен чорааның соонда, кожуундан бир дарга келгеш, биске хурал кылды. Улуг Ада-чурт ССРЭ-же фашистиг Германия оор ёзу-биле халдаандыр. Ада-чурт ССРЭ айылдадыр, бистер, тыва улус, анаа олурбас бис, бүгү-ле чүвевис-биле Кызыл Шеригге, совет улуска харам чокка дузалаар ужурлуг бис. Бир эвес херек болза, ок, боону холга туткаш, араатан дайзынны чылча шаварынга белен турар ужурлуг улус-тур бис. ТАРның нам, чазааның арат чонунга кыйгырыы мындыг чүве-дир—деп, Дүгээлей ашак килеңи хайынган чугаалады.

Дайынның баштайгы хүнериниң эгелээш-ле, Чыргаландының арат чону дайзынны көөр хөөнү чок болуп, оларның килеңи шуурган дег, дойлуп үнген.

Солуннардан Совинформбюронуң дыңнадыгларын четтикшейн номнуп, аал-ореге бүрүзүнге чедир ону таймылбырлап турган.

«Бүү чүвени фронтуга, дайзынны чылча шаварынга!», «Бистиң херээвис шыныг! Тиилелге бистин болур!» деп кыйгырыгларкы чон салып турган.

1941 чылдың июль айның ортаа үезинде кожуун төвү Самагалдайга бүгү сумуларының төлээлери чыглып келген, орта улуг хурал болган.

Ол хуралды эрттирери-биле ТАРН ТК-ның Чиңгине секретары эш Тока, ТАР Биче Хурал Президиумунуң Даргазы Х. Анчымаа дарга суглар келген.

Хуралга эш Тока илеткел кылган.

— Ада-чурт ССРЭ-же фашистиг Германия оор ёзу-биле халдаан, Совет чурт айылда, ол дээрге бистиң Тыва чурттувусче халдааны ол, ынчангаш фронтуга, Кызыл Шеригге бүгү талалыг дузаламчыны көргүзер ужурлуг деп, ТАР-ның нам, чазаа тускай докпаал, шиитпирни хүлээп алган. Ону арат чонунуң ортузунга таныштырып, Кызыл Шеригге дузалаар белек чыылдазын арбан, сумуларының иштинге доп-дораан эгелээр, орта намның суртаал ажылын арат чонунуң ортузунга күштелдирер, бот-серемчилелди быжыг тудар. Аңгы дайзынны кана-ла бажын ковайтып келдир, аңаа кам-хайыра чок харыны бээринге белен турар, чонунуң ортузунга ополчен шерииниң өредилгезин организастаар. Орта шеригниң корум-чурумун өредир, ажыл-агыйны дайын байдалынга таарыштыр тургузаар — деп, илеткелчи чугаалаан.

Хурал соонда сумунуң арбан бүрүзүндеи белек чыыдазы хайнышкынныг эгелээн: Чонунуң патриотчу көдүрлүүшкүнү хайнып үнген. Оларның берип турар белээнде үү чок дээр: аъш-чем, алгы-кеш, чылыг хеп, акша-төгериктен аътшарыга чедир.

Ынчан араттарның Кызыл Шеригге дузалаан шилиндек аъттарын күскээр кыжын чыыпкан. 300 ажыг аътты 1941 чылдың декабрь эгезинде Начын Шавы баштаан 4 кижи Тыва кызыгаары Шивилигге чедирери-биле сүргеш чорупкан бис. Тиңды арызы Даргалыг-Хемге хонуп чыдырыыста база бир кодан чылгы келген. Ол Чооду Умаа баштаан үш кижиниң Берт-Даг сумузундан сүргеп чылгызы болган. Ийи сумунуң чылгызын калын алгаш, оон ыңай чорупкан бис.

Шивилигге кежээ четкен бис.

Ынчан Бии-Хемниң Тарлаг, Тураның ховулары, Шивилигниң шаттарын Тываның бүгү кожууннарындан келген чылгы хөме алы берген.

Чылгыны эзлчег ёзугаар Тываның төлээлери ССРЭ-ниң төлээлеринге бүгү хемчээшкин, шинчилгени эрттиргеш, хүлээдип бээр чүве чораан.

Бис дөрт хонук маңаа турган, чылгывысты хүлээдип бердивис.

Ийи хонгаш, Кызылга дүшпе чедип келдивис.

Кызыл туктарлыг, лозунгарлыг баштайгы белектиң кызыл коштары кожууннардан кээп эгелээн: Тес-Хем, Эрзиниң кызыл кожун шупту тевелерде чүдүрген болду.

Чыргаландының арат чону болдунуң оолдары өки турачылар Бады, Самбуу, Аракчаа, Лаңзыы оларны фронтуже база үдээн. Олар, бүгү Тываның өки турачылары-биле бир демей, Украинаның Ровно, Дубно болгаш өске-даа черлерин фашист дайзыннардан хосташкан, олардан Бады биле Самбуу дайзын-биле эрес-дидим тулчуп турган, маадырлыг өлгеннер. Ам Аракчаа «Тес-Хем» совхозта, Лаңзыы Эрзин районда тайбың күш-ажыл фронтузунда ажылдап чоруурлар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүлүг тиилелгеин Коммунистиг партияның чайгылыш чок, шынчы удуртулгазында Совет күрүнеңиң хөй национал улустарының интернационалчы чангыс эвинде, ленинчи национал политиканың шынныында болган деп чүвени бодап чоруур мен.

**Д. ДИРЧИН,**
**колхозчу.**

# Чедиишкин—кижилер-биле ажылда

Хандырылганың культуразын бедидер, садыр алыкчыларның үе-шагын камнаар, оларның негелде-хереглелин улам долузу-биле хандырар сорулганы боттандырары садыг ажылдакчыларындан, оларның билигмергежилинден, ажылынга харысалгазындан улуу-биле хамааржыр.

Амгы үеде бистиң райпо шугумунда ийи чүс тозан ажыг кижи ажылдап турар. Райпо баштаар чери, ында партия организациязы садыг кадрлары-биле хүн бүрүде боттуг ажылды чорудуп, оларны белеткээр, кижизидер, шилиир, таарыштыр тургузар талазы-биле айтырыгларже ханылап кирип турар.

Мооң ачызында садыг аппарады сайзыраңгайжып, кадрларның составы экижил, мергежили, ажылдың культуразы бедип турар. Бараанларны мөөгеп болгаш үүрмектеп садар коллективтерде ажыл-ишчилериң иштинде коммунистер, комсомолчулар эвээш эвес. Коллектив кежигүннериниң иштинде үжен хире кижи дээди, тускай ортумак эртемниг. Он беш кижи институттарда, техникумнарда бот-өредилгеліг өөренип турар.

Садыг четкилерин мергежилдиг кадрлар-биле хандырары чугула айтыры. Мергежил бедидериниң курстарынга элээн хөй кижини өөреткен. Коллективте коммунистиг күш-ажыл школазында, экономиктиг өөредилгениң эге, ортумак звеноларында элээн хөй ажылдакчылар хаара туттунган. Массалыг мергежилдер школазын организастаан болгаш аңаа садыгжыларны, поварларны, склад эргелекчилерин өөредип турар.

Садыг ажылдакчыларының ажылы чиик эвес. Бистиң коллективте эки ажылдыг сн кижиге «Совет садыгның тергиннери» деп атты тывыскан. Ажылдакчыларның хөй кезин коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хаара туттунган. Тодарадыкчы чылда социалистиг чарыштың түңнелдерин ёзугаар 32 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тывыскан, 6 бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективтери апарган. Чарыштың чамдык тиилекчилерин респотребсоюз болгаш райпо баштаар черлериниң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан, Респотребсоюзтуң Хүндүлел самбыразынга, Хүндүлел дептеринге киргген. Аяңгатыда, «Барлык» совхозта, Эрги-Бэрлыкта садыгжылар М. Ооржак, Б. Монгуш, В. Түмен-Байыр, автолавканың чолаачы-садыгжызы М. Күжүгет, Кызыл-Мажалык столоваязының поварлары К. Ооржак, М. Дворкова олар кызымаккай ажылдап, планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседип келгеннер.

Садыг четкилериниң ажылын экижилериниче угланган өске-даа хемчегларни ап чорудуп, кижилер-биле ажылды күштелдиргген. Ол бүгү үүлдер коску түңнелдерни берген. Райпо коллективи республиканың садыг ажылдакчыларының социалистиг чарыжынга эрткен чылын эки көргүзүүлерлиг болган. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тодарадыкчы чылда ийи удаа чаалап алган бис. Бараан саарылгазының чыл планы 101,5 хуу, ниитиниң чемненилгезинин 100,5 хуу, белеглелдерниң 113,5 хуу күүсеттиргген. Ооң мурнунда чылга деннээрге, бараан, саарылгазы, чонунуң кижи санынга онаалштыр барааннар садары элээн өзүлделиг. Кооперативтиң өнүзүн камгалаарынче угланган хемчеглерни ап чорутканындан, эрткен чылын райпо шугумунга чаңгыс-даа оор-самчыгдал болбаан.

Садыгның материал-техниктиг баазазын хөгжүдери мурнувуста сорулгаларны шиитпирлээринге чугула базым болур. Мону барымдаалааш капитал тудугну болгаш септелгени чоруткан. Эрткен чылын район төвүнде аъш-чем магазинин чаарткан, шиштээн эзт кылыр черни туткан, база бир аъш-чем магазинниң тудуу дооступ турар. Көдээ черлерде магазиннерге капитал септелгени чоруткан. Септеп, чаарткан, чаа туткан садыг черлерин амгы үениң дериглери-биле хандырган. Бо ажылдар садыгның депшилгелиг арганаларын нептередиринге, ажылдың культуразын болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниге идиги берип турар.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыы ажылдың депшилгелиг арга-методларын нептередир, чонунуң хандырылгазының культуразын бедидер, ачы-дуза чедирилгезин хөгжүдер болгаш сайзыраңгайжыдар талазы-биле улуг сорулгаларны садыг ажылдакчыларының мурнунга салган. Ону шиитпирлээринге Барыын-Хемчиктиң кооператорлары үлүүн киирип, доозукчу чылда планныг онаалдаларын күүседиринче күштү мобилизастап турар бис.

**И. ПОПОВ,**
**Барыын-Хемчик райпозунуң баштаар черииниң даргазы.**

## БӨГҮН—КЛАЙПЕДАДА

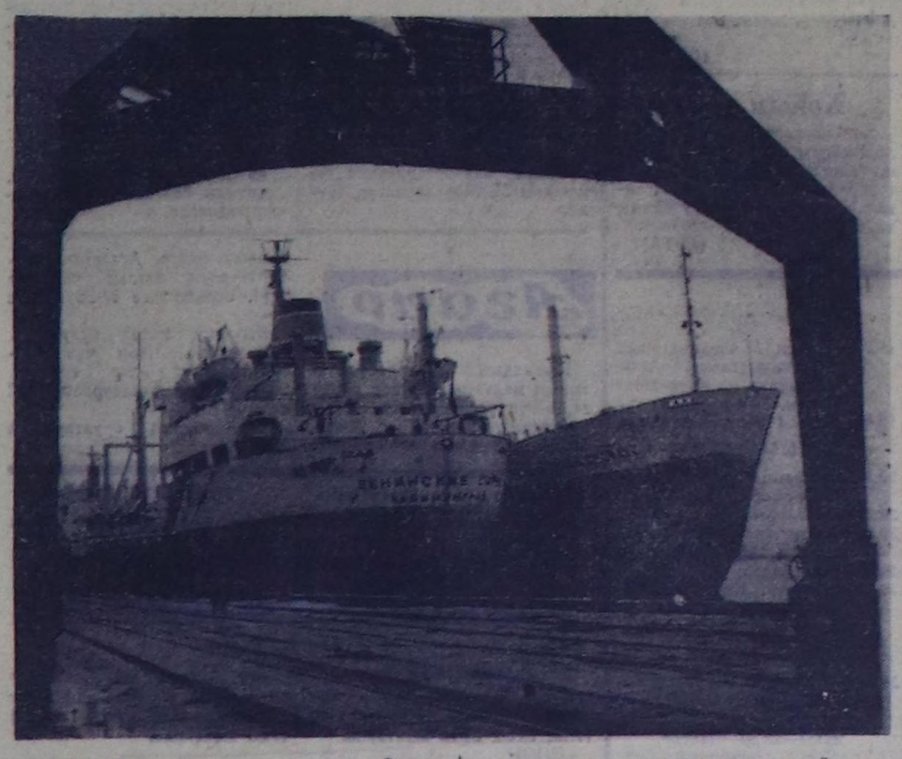

**ЛИТВА ССР.** Үжен чыл бурунгаар Совет Армия Клайпеданы хостааш, гитлержи эжелекчилерни Совет Литвадан туюлунга чедир үндүр сывырган. Дайын сөөлүнүң баштайгы чылдарында хоорайның чурттакчыларынга аар-берге турган. Бажыңнарның хөй нуруузун үрегдэзн, кол-кол объектилерни чаза тевискен турган.

Амгы үеде Клайпеда — Литваның далай эжии, чурттуң барыын талазында кол порттарның бирээзи. Клайпеданың балыкчылары чылдың-на 4 миллион центнер балыкты тудуп турар. Ол портка барган садыг суднолары чүүктерни делегейниң онон чурттарынче алгаш чоруп турар. Клайпедада судно тудар «Билтия» дээр завод балыктаар улуг траулерлерни тудуп турар. Дайын сөөлүндеги чылдарда хоорайга целлюлоза-саазын, зэт-сүт үлетпүрүн тургускан, чиик үлетпүрүнүң элээн каш бүдүрүлгезин туткан.

Катап тургустунган бо хоорайда ам 160 муң ажыг кижи чурттап турар.

**ЧУРУКТА:** Клайпеданың балык портунда.

**(СЭТА-ның фотохрониказы).**

## ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

**Вьетнам Демократтыг Республиканың шай өстүрер шөлдеринде ооң бүрүлерин массалыы-биле ажаап ап эгелээн. Күрүне болгаш кооператив ажыл-агыйлары шайны эрткен чылдыындан 25 хуу хөйнү ажаап алыр деп турар.**

**ЧУРУКТА: Бактхай можунуң Наунчу күрежыл-агыйында шай ажаалдазы.**

**ВИА — СЭТА-ның фотозу.**

## ЕВРОПАНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Будапештиге болган белеткел ужуражыышкынынга тургустунган редакция комиссиязының ажылчы белүүнүң баштайгы хуралын Берлинге 1975 чылдың февраль 17-ден 19-ка чедир эрттиргген.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын 16 партиязынын: Бельгияның Коммунистиг партиязының, Болгарияның Коммунистиг партиязының, Великобританияның Коммунистиг партиязының, Германияның Социалистиг чангыс аай партиязының, Испанияның Коммунистиг партиязының, Италияның Коммунистиг партиязының, Норвегияның Коммунистиг партиязының, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Португалияның Коммунистиг партиязының, Румынияның Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының, Францияның Коммунистиг партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының, Швецияның коммунистери — Чөөн үеелдиг партияның, Югославияның Коммунистер эвилелинин төлөлекчилери ажылчы белүүктүң хуралынга киришкен.

Ажылчы белүүктүң киржикчилери конференцияның түңнел документизинин утка-шынарының дугайында санал-оналын ылавылап, тодаргай чугаалашкан, ажылының келир үе-чадаларын дугурушкан.

## ЧААГАЙ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Делегейниң хөй-ниитизи дээди дедиелге эрткен совет-англи чугаалажыышкыннарның түңнелдеринге байыр чедирип турар.

**ЛОНДОН.** Англия биле Совет Эвилелиниң аразында чаа, найыралчы политиктиг харылзаалар тургустунган деп, «Гардиан» солун биижээн. Чугаалажыышкыннар шынап-ла чедиишкиниг болган деп, «Ивниг стандард» солун демдеглээн.

«Сан» солуннуң редакция үүлүнде бижип турарын ёзугаар алырга, Совет Эвилели-биле чарган дугуржулгалар «чонунуң ажыл чокталыр чоруунуң көвүдээрин шеглээринге» дузалыг, Англияның экономиказынга чугула ужур-дузалыг боор турар. Совет Эвилели-биле харылзааларны экижидерин уламчылаары Великобританияга кончуг ажыктыг болур деп, солун айыткан.

**СОФИЯ.** Москвага болган чугаалажыышкыннар тайбың болгаш делегей байдалының дүшкүүрлүүн чымчадыры дээш демиселге улуг Совет Эвилелиниң дээштиг улуг рольдуун база катап демдеглээр, дүшкүүрлүг байдалды чавырыллырарын улам ханыладырынче угланган ооң могат чок күжениишкиннерин үнелээр барымдаалы берип турар деп, «Работническо дело» солун демдеглээн.

**ВАРШАВА.** Дээди деннелге совет-англи чугаалажыышкыннарның түңнелдери барын чүктүң политиктиг хайгаракчыларының бүгү үнелел угаазылалдарындан ашкан болгаш харыы англичаннарның боттарынга безин магаданчыг болган деп, «Курьер польски» солун бодунуң тайылбырлалынга демдеглээн.

**БЕРЛИН.** Документилерде, барги эвлчегде Хүндүлүг англия аалчыга алдар болдурган эрделегейге алыр дээш күрүне бодунуң бүгү салдарын ажыглап турар деп, С. А. Шалаев ооң ыңай чугаалаан.

Чили шериг идегеттериниң кемниг үүлгедилерин соксадырын совет улус депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен-биле кады негеп турар. Совет улус Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш хунтаның кара-бажыннарында, хорудал лагерьдеринде хинчектенип турар бүгү патриоттарны доп-дораан хостаарын негеп тур деп, С. А. Шалаев демдеглээн.

**П. ЕФРЕМОВ,**
**Ю. РОМАНЦОВ.**

## Дж. Форд чугаазы

**ВАШИНГТОН. (СЭТА).** АКШ-тың президентизи Дж. Форд конгресстиң ийи палатазының удуртукчуларынга чепсеглеиишкинни дүжүрер болгаш чепсекти дүжүрерин хынаар талазы-биле агентилелдиң ажыл-чорудулгазынга чарыгдаар акша тускайлаашкының бадылааны-биле холбаштыр чагаа чоруткан.

Боо-чепсекти, ылангыя стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаарының талазы-биле дугуржулганы чедип алыр сорулга-биле чугаалажыышкыннарны кылыры АКШ-тың чазааның эң чугула сорулгаларының биргээзи болурун ол демдеглеп турар.

Стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннар Женевада үргүлүлеп турарын чагаада айыткан. Ол чугаалажыышкыннар Владивостокка дугуржуушкунну боттандырарынче болгаш шаап халдаашкыныны стратегтиг чепсектерин кызыгаарлаар дугайында АКШ биле ССРЭ-ниң аразынга чаа дугуржулганы кылырынче угланган.

Ядролуг шенелделерни тайбың сорулга-биле чер иштинге кылырынга холбашкан чугаалажыышкыннар үезинде, ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында айтырыгны дөлегей туружу-биле ажылдап кылырда, Төп Европада шериглерни болгаш боо-чепсектерни кызырар дугайында дугуржулга чедип алыр дээш оралдажыышкыннарын-даа үезинде чаа-чаа күжениишкиннерни кылыр аладарын Дж. Форд медеглээн.

## Солчуушкунну калбартыры дээш

**ВАШИНГТОН. (СЭТА).** Ийи чурт аразынга туристер солчулгазын калбартыры-биле холбашкан айтырыглар дугайында Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның төлөлекчилериниң аразында чугаалажыышкыннар ында эгелээн. Совет төлөлерни ол чугаалажыышкыннарда Кол интуристиң начальнигиниң оралакчызы В. К. Войченко болгаш америк төлөлерни — садыг министриниң туризм айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы К. Л. Уошбери удуртуп турар.

Эртем, техника, өөредилге, культура болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле солчулга база кады ажылдажыга дугайында 1972 чылдың апрельде ат салган Совет-америк дугуржулганы ёзугаар Вашингтонда ол чугаалажыышкыннарны кылып турар.

Туристер солчулгазының айтырыгларының дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарның эдлеглиг кезээниң эгелээнинин дугайын чарлаш, АКШ-тың садыг министри Ф. Дент, Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразынга садыг-экономиктиг харылзааларның болгаш дүшкүүрлүг чорукту ниитизи-биле чавырылдырарының херээнге туризмниң чугула, чарылбас кезээ боор турарын демдеглээн.

## Ажыы-биле ыйыдыышкын

**ОТТАВА. (СЭТА).** Бир эвес Канада чуртта бойдус газының курлавырларының эвээжеп турары-биле холбаштыр ону Каттышкан Штаттарже чорударын кызырар деп шиитпир хүлээп алыр болза, АКШ ынчан Канадаға удур экономиктиг хемчеглерни алыр апаарын АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлөлекчизи Канаданың «Глоб энд мейл» солунунуң Вашингтонда корреспондентизинге медеглээн.

Кезик-чамдыызы АКШ-тың девискээрин дамчаан нефть шуудар хоорзалар-биле Канадаже нефть чорударын болгаш Канаданың заводтарынче, электри станцияларынче хөмүр-даш сөөртүүн-даа соксадыры аңаа удур хемчеглер болурун күрдепартаментиниң төлөлекчизи чугаалаан. Ооң ынлыг медеглелин Канаданың иштики херектеринге холгаарлаан чүүл кылдыр көрүп болурун ол база миниң чугаалаан.

Ол дээрге, бодунуң соңгу чүкте хожазынга ыйыдыышкын кылыр, национал хамаарышпас чорукту быжыглаарынче болгаш бодунуң экономиктиг эрге-ажыктарын хандырарынче угланган политиказын өскертирин чедип алыр дээш кылган АКШ-тың баштайгы эвес оралдажыышкыны болурун Канаданың политиктиг хайгаракчылары демдеглеп турар.

## Хунтаның бужартааны

**МЕХИКО. (СЭТА-ның тускай корр).** Ам Мексиканың найысылалынче бүгү делегей кичээнгей салып турар. Чилиде шериг хунтазының кемниг-херектер үүлгедип турарын истеп хынаар талазы-биле делегей комиссиязының III сессиязы Мехикода ажылдап эгелээн.

Мексиканың президентизи Луис Эчеверрия ол сессияның ажыттынарының ёзулалынга чүве чугаалаан. Ооң киржикчилери Чилиде диктатура ёзучурумунун мөлүзүн болгаш кемниг-херектер үүлгедип турар аргаларын илередип көргүзер деп, президент демдеглээн.

Улусчу чангыс эп чазаанда даштыкы херектер министри Клодмиро Альмейданың хайныышкынныг чугаазын сессияның киржикчилери диңмиттиг адыш часкап уткаан. Шериг идегеттер чили улусту соңгуртүп шыдаваан деп, министр медеглээн.

Чуртту кончуг улуг хорудал чери болдуруп алган чили хунтаның кемниг-үүлгедиглеринге бүгү делегей киленнеп турар деп, Чилиде шериг хунтазының үүлгедип турар кемниг-херектерин истеп хынаар талазы-биле делегей комиссиязының даргазы Я. Седерман чугаалаан.

Ниити хуралга аңгы-аңгы чурттарның хөй-ниитизиниң төлөлекчилери чүве чугаалаан.

Фашизмни ашкан төөгүлүг Тиилелгениң 30 чыл ооң бажырлан демдеглээринге бүгү кижи төрелгетен белеткеним турар бо хүннерде чили хунтага удур демисел онза уткашынарлыг апарган деп, Чили демократтар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединин даргазы, ВЦСПС-тин секретары С. А. Шалаев демдеглээн.

Совет улустуң, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының негелдезин, сеткил-сагыжын илергейлээш, профэвиледдер, аныктарның, херээженнерниң, хөй-ниитизиниң өске-даа организациялары Чилиде фашистиг херектерни шиитпирлиг буруу шаап турар. Совет күрүне, Пиночеттин ёзучуруму-биле дипломаттыг харылзаазын үзер шиитпир үндүргеи. Шериг идегеттерни хай дээр, Чилиге чонунуң эргелерин камгалаар дээштиг хемчеглерни

## Милиция ажылдакчылары—чонга

«Кижи болгаш хоойлу» деп темага кежээни милиция ажылдакчыларының киржилгези-биле «Сүт-Хөл» совхозта ортумак школага эрттирген. Анаа башкылар, өөреникчилер идепкейлиг киржип, хөй-хөй айтырыгларны салгылаан.

Республиканың Иштики херектер министерствозунун улуг инспектору, милицияның капитаны Михаил Даваанын лекциязын кежээниң киржикчилери сонуургаан. Ол кем-херектер үүлгедиишкинин болдурбас дээш баш удур ажылдарны чорударынын, хөй-нинитинин корум-чурумунуң камгалалының талазы-биле сорулгаларны тодаргай чижектер-биле чугаалап берген.

«Милиция дугайында бүлиин хына» деп, викторинаны база эрттирген. 9 «а» класстың өөреникчилери Галя Монгуш, Наташа Сарыглар, онгуклассчы Ира Монгуш салдынган айтырыгларны шын харыылаан. Анаа 9 «а» класстың өөреникчилери бирги черни эялээн. Эрге-чурумну, хоойлудүрүмну хүндүлеп көөр чорукка школачыларны кижизидеринге ол кежээ улуг ужур-дузалыг болган.

Милицияның капитаны М. Даваа башкылар, ажылчыннар коллективтеринге база лекциялар номчаан. Иштики херектер министерствозунуң бөлүк ажылдакчылары Чөөн-Хемчик районнуң өске-даа ажылагыйларында ажыл-ишчилерге хоойлу-дүрүм, хөй-нинитинин чурум камгалалының дугайында лекцияларны, беседаларны кылып турарлар.

**К. ОСКАЛ-ООЛ,**
**Суг-Аксы ортумак школазының башкызы.**

## ЧАА ЧҮҮЛ

Бо чылдың январь 1-ге чедир республиканың хамаатыларның хуузунда тудугларынга страхованиени ыяап-ла камгаладыр чурум өзугаар чорудуп келген. Ынчангаш хуузунда тудугларның страхование өртээн тудуг материалдарының 1939 чылда доктааткан нинти өртектеринге үндезилеп санаан хемчээлинде көрдүнген өртектер өзугаар тургузуп турган.

1975 чылдың январь 1-деп эгелеп республикада хамаатыларның хуузунда тудугларынга ыяап-ла кылдыртыр страхование керээзинге немей эки тура страхованиезинин керээзин өзугаар чурталга, ажыл-агый тудугларынга страхование кылдыртын болур.

Эки тура страхованиезинин керээзин чарарда ол тудугларның өртке болгаш чаннык халавынга, үерлээшкинге, чер шимчээшкининге, шуурганга таварышканы-биле болгаш өрт болган таварылгада ол өске бажыннарже шилчий бербезин дээш тудугларны бузуп көжүрери-биле холбаштыр болган когаралдарны эгидери-биле чарар.

Страхование керээзи бир чыл хуусаалыг. Дадыварны керээни чарып тура чангыс катап төлээр. Көдээ черлерге дадывыр 100 рубль бүрүзүнден-не 1 рубль.

Хууда тудугларга эки тура страхованиезин кылдырып алырынче далажыңар.

**М. ДАРГАТ,**
**Күрстрахование эргелелиниң инспектору.**

## ЧОГААЛ КЕЖЭЭЗИ

Бистиң Хайыракан суурнуң клубунга херээженнер чөвүлелиниң организастаанны улустуң аас чогаалынга турасхааткан темалыг кежээ солун эрткен. Тыва улустуң аас чогаалының дугайында эге сөс, пластинкаларда бижиткен тыва ырлар, тывызыктар, дүрген чугаалар, кожамыктар, алгалыөрээлдер аныяктарның кичээнгейин хаара туткан. Тывызыктаарынга, дүрген чугаага, кожамыктаарынга маргылдаага кырганнар Чанзалбаа Хавак, Аркадий Базыр-Тараа, аныяктар Кара-сол Уйнукай, Биче-кыс Ортун-оол олар тергилдээн.

**К. КЫРГЫС.**
**Улуг-Хем район.**

## Кижи болгаш хоойлу

# БУРУУЛУГЛАР—ЧОН МУРНУНДА

Эзириктиң бодалы — дылында, элээриин бодалы — бажында.

*(Үлегер домактан).*

Чөөн-Хемчик районунуң «Искра» колхозунда эш хуузунуң судунуң кежигүннери суурда хөй-нинти организацияларыбиле сырый харылзаалыг. Чоннуң киргеи хомудалдарын, билдиринишкиннерин чогуур үеэинде сайгарып, херектерни көрүп турар. Ында колхозчу Иргит Айыжы төлептиг хөй-нинтичи. Ол эш хуузунуң судунуң ажылын 1966 чылдан бээр удуртуп келген. Бо үениң дургузунда суд кежигүннери элээн хөй херектерни сайгарып, хөй-нинтиниң корум-чурум үрээрлерин ажылчы чоннуң хуралдарынга тургузуп, буруузун билиндирип, шыңгыы хемчеглерни ап келген. 1974 чылда олар эш хуузунуң судунуң хуралын суурга 7 удаа эрттирген. Анаа 30 ажыг херекти көрген. Бо чылын чурум ...нинин мурнунга судтаарын үш удаа организастаан. Партия, комсомол, профэвилел организациялары эш хуузунуң судунуң ажылын бедик үнелеп, анаа боттуг дузаны чедирип турар. Чадаана көдээ Совет оон ажылынга боттуг дузаны чедирип, чурттакчы чоннуң анаа калбак киржилгезин чедип ап келген. Кем-херектер үүлгедикчилерин илередиринге хөй-нинти организацияларын калбаа-биле кириштирерин чедип алганының ачызында кем-херек үүлгедиин эрткен чылын 6 хуу чедир кызырылган.

Чоокта чаа колхозтуң Культура бажыңынга эш хуузунуң суду болган. Кежээкиниң чедиш четкелек. Суур чону делгем залды шыгырт долдур олурупкан.

Удаваанда эш хуузунуң суду-даа эгеледи. Бо судка ыяк белеткенгеин ялдең. Залдың ханаларында «оорларга, хулиганнарга шыңгыы кеземче», «арагачының арын-нүүрү чок» дээш өске-даа килеңиг оостерни көскү кылдыр бижээш, аскан болду. Арагалаан, үүрмек кем-херектер үүлгеткен, оорлаан кижилерни школа башкызы О. Чан-оол баштаан дружинниктер кирип келди. Оларны чоннуң мурнунга олуртуп кагды.

Бир дугаарында Сат Досумну тургузуп келди. Эш хуу судунуң даргазы оон дугайын чугаалап эгеледи. Эзириктер сергелир черге хонган. 15 хонуктаан. Оон келгеш ажыл кылбайн, арагалап турган. Кожазының бир хаванын бодунуң хаваннары-биле кады кажаалап алгаш, бир хонук чажырган. Хаванны оглум кажаалап каан деп өчээн. Оглундан айтырарга, ачам кажаалап турда, көрдүм дээн.

— Чогум кандыг байдалдыг чурттап турар кижил бо? — дээн үн залдан дыңналды.

Чурттап турары хиреліг, хөй уругларлыг улус дээрзин № 3 агитквартираның кежигүнү Ховалыг Борбаанды дыңнатты. 40 дар ажа берген бо кижиниң төлеп чок үүлгедиин шыңгыы буруу шапкан кыска саналдар улашкан. Эш хуузунуң суду ону 10 рубльге торгаан.

Дараазында Карасал Доржукай чон мурнунга туруп келди. Ол 1921 чылда төрүттүнген. 6 уруглуг өг-бүленің кол ээзи. Хоочурап аараан хирезинде, арагалаар. Бир катап билбестедир ишкеш, суурга үй-балай кеттинген ужуп-туруп базып чораан. Оон ынчаарда ындыг чаржычыг чораанын механизатор Ховалыг Ангыр-оол болгаш өскелер-даа көрген болгаш чаржынган сеткилин илередип, чугааладылар.

«Нинтилелди, хөй-нинтиниң хүндүлеп көрбээни дээш, шыңгыы дойгулланы хүлээтсе эки» дээн үннер улашкан.

— Моон соңгаар ынчанмас мен, бузүреп көрүшер, чонум — деп, ол буруузун билинген.

Иргит Хойтпак-оолдун ээлүү келди. Ол колхоз гаражындан чаа автомашинаны эзирик оорлаан. Элээн халдып чоруй, чагыга үстүргеш, суур адаанга каапкан. Ынчангаш колхозка 200 рубль когаралдыг аварияны кылганы илерээн. Кем-херектің ооц ынчаар үүлгеткенин шыңгыы көргеш, районнуң истелге органнарынче киирерин шиитпирлээн.

Куулар Май-оол 1947 чылда төрүттүнген. Ол ВЛКСМ кежигүнү. Механизатор. Бо хире хып дээн ер арагалааш, ачазын эттээн. Оон ужун ачазы аар кемдээш, эмнелгеде чыдар. Таня Көшкендей, Ооржак Чимбин болгаш өске-даа эштер бо аныяк кижиниң үүлгедиин буруу шаап, чүве чугааладылар.

— Механизатор, аныяк-даа кижи-дир. Кижизидип көрээли —деп, механизаторлар, чолаачылар ону дагдыныг алырын дилеп, хүлээнип-даа турдулар. Май-оолдуң үүлгеткен херээ чиик эвес. Май-оол буруузун миниип турза-даа, оон херээн истелге органнарынче киирерин шиитпирлээн

Хөй удаа оорланып, арагалап турган Сат Өпей-оолду болгаш өске-даа корум-чурум үрекчилерин эш хуузунуң суду 10-10 рубльдерге торгаан.

Бажын-Алаак суурга болган эш хуузунуң ол суду хөй-нинтиниң корум-чурумун үрээрлерин бодандырып, кижизидилгеге улуг сәлдарлыг болуп эрткен.

**О. ОХЕМЧИК.**

## ЭРЕС-ДИДИМНЕРГЕ ШАҢНАЛ

Тыва АССР-ниң иштики херектер министрениң дужаалын өзугаар Чадааның № 1 ортумак школазының 10-гу класынның өөреникчилери Виктор Ооржак, Виктор Санаа, Володя Саая оларны айыылдыг кем-херек үүлгедикчилерин тударынга эрес-дидим чоруун көргүскени дээш, «Ракета» деп хол шактары-биле туштуста шаңнаан.

Бо шаңналды оларга Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң оралакчызы Д. Куулар школаның бүгү өөреникчилериниң байырлыг шугум чыскаалының үеэинде тыпсып берген. Эрес-дидим оолдар шаңналдарны ап тура, хөй-нинтичи хүлээлгезин күүседиринге ак сеткилдиг болурун, хөй-нинтиниң корум-чурумунуң камгалалынга, хоойлу-дүрүм үрээр чоруктар-биле демиселге идепкейлиг киржирин илергейлээннер.

...1974 чылдың чайгы бир хүнү. Ынчан өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазы Хайыракан суурнуң чанынга ажылдап турган. Билдиннес кем-херек үүлгедикчилери Ада-чурттун Улуг дайынының киржикчизи, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хоочун ажылчыны Александр Чүлдүмович Данзы-Белектиң амытынынга четкен. Хайыракан суурдан ырак черге ону үүлгеткен деп, дүвүрээзиниг медээни олар база дыңнап каапнар. Удаваанда Баян-Тала суур талазынче далаштыг бар чораан ийи сезинчиг кижини оолдар эскерип каапнар. Оолдар оларга чедир маңнажы бергеннер. Танывазы кижилериниң бирээзи бижек уштуп эккелгеш, оолдарга кыжаныр, оларны чанындыва чоокшулаттазын оралдажып турда, бирээзи дезе берген. Дидим оолдар кортпаанар.

Ол кижини оолдар өскээр будалдырып, каттырынчыг чүвелер чугаалап, хөөредирге, сезинчиг кижи бижээн карманынче супкан. Оолдар ол үени кончуг дүрген ажыглап, эрес-дидими-биле хөделгеннер. Ону ойтур баскаш, холдарын хүлээш, бижээн хавырып алганнар. Дезе берген кижини кедеп сүрүп чораш, тудуп алгаш, үжеп көөрге, база бижектиг болган. Тудуп алган сезинчиг кижилерни оолдар ол-ла дораан совхозтуң дружинниктерине хүлээдип бергеннер.

Эрес-дидим оолдарның серемчилелдиг чоруунун түүнелинде туттурган ол билдиннес кижилер фронтучу Данзы-Белектиң амы-тынынга четкен, кем-херек үүлгедикчилери болганы истелгеден илерээн болгаш кемниг-херекти канчаар үүлгеткенин өчүп бергеннер...

**С. ЧИДИГ-ООЛ,**
**Чадааның № 1 ортумак школазының башкызы.**

## КӨРҮЛДЕГЕ КИРИШКЕН

Колхозтарның, совхозтарның, албан-организацияларын эн-не чугула документилерин күрүне архивинге дужаары, оларны төөгү талазыбиле сайгарып көөрү чугула ажыл. Бистиң районнуң курархив чери база элээн ажылды чорудуп турар.

Эрткен чылын районнуң статистика черинин, улус өөредилге, сан килдистериниң, бүгү школаларның болгаш өске-даа коллективтерниң архив документилерин курархивке дужааттырып, сайгарып көргеп. Будүрүлгелериниң, албан организацияларның үр хуусаада шыгжаза чогуур чугула документилерин эмгелээн. Шыгжаар хуусаазы эрткен документилерни база сайгарган.

Ол ышкаш чыдыышкын системазында херек эмгелелин болгаш архив документилерин чурумчудар талазы-биле бүгү-нинти көрүлдезин республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин өзугаар чер-черге эрттирген болгай. Көрүлдениң негелделерин өзугаар ону эрттирдивис. Оон түнелинде Кызыл-Сыдыс, Парын школалары анаа эки киришкен.

Архив болгаш херек эмгелелиниң ажылдарын тускай план өзугаар районда үргүлчүлеп турар. Бо ажылга тустус коллективтернин удуртукчулары боттуг дузаны чедирери күзенчиг.

**А. ДАМДЫҢ,**
**Эрзинниң курархив черинин ажылдакчызы.**

## ИЙИ ЧҮКЧЕ АЪТТАНЫПКАН

Республиканың хөгжүм-шин театрының чогаадыкчы коллективиниң ийи болүү концерттерлиг аъттанышкан. Бөлүктериниң концертинин программазында Тиилелгениң 30 чылынга турасхааткан номерлер колдап турар. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүлек Конгарга удурткан бөлүк Тацды, Тес-Хем, Эрзин районнарының ажылчы чоннарынга баараан болуп, көдээ ажыл-ишчилерге уран талантызын бараалгадыр. Бо бөлүкте колдуула хоочун салгалдың артистери — Тыва АССР-ниң улустуң артизи П. Өлзей-оол, республиканың алдарлыг артистери Е. Кенденбиль, С. Баир, Тыва АССР-ниң культурязының алдарлыг ажылдакчызы А. Лаптан болгаш өскелер-даа бар.

Ийиги болүк ыраккы Тожуда аалдап чеде берген. Районнуң ажыл-ишчилери Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Б. Бады-Сагаан, В. Монгалбии, Л. Солун-оол, артистер Ч. Мортай-оол, Р. Серен-оол, К. Сарык-оол оларның ырлаарыш, Т. Макушенко, Д. Монгуштуң танцылаарыш, Р. Бири-Санаының уран номчулгаларын сонуургаарлар. Композитор Р. Кенденбиль болгаш бот-тывынгыр композитор М. Кертик-оол олар база концертте киржип турарлар. Ук бөлүктүң концертинде Гизат биле Файзинин «Хорагай идиктер», К. Кудажының «Долуманың хуулгаазыны» деп шиилериннен үәңдүлер база кирип турар.

**Бистиң корр.**

## БАМ-ның тудугжуларынга

Байкал-Амур магистралының Шимановск суурда чурттап турар тудугжулары «Аныяктар коммунизм дээш демиселде» деп уран чурулга делгелгези-биле таныжарлар. Совет чурукчуларның ажылдарындан чыгган делгиирлери Шушенскоеним улусчу чурук галереязы белеткээн, оон ажылдакчылары БАМ-ның тудугжуларын шефке алганнар.

Шушенскоежилер БАМ-че көжүп чоруур делгелгелерни ай санында чорударын шиитпирлээн. Галереяның ажылдакчыларының ол эгелээшкинин ВЛКСМ ТК-ның Байкал-Амур магистральда штабы деткээн. «Делегейниң чурулга уран түүлүнде херээжен кижиниң овурхевири», «Космос ырактары», «Улуг тиилелгениң 30 чылы», «Бистиң Төрээн чуртувустуң бойдузу» деп темаларга делгелгелерни Шимановскинин, Тынданың, Усть-Кутенин, Амурда-Комсомольскиниң чурттакчылары бо чылын-на көөрлер.

Шушенскоениң галереязының үндезини — шаанда ажылчын чораан, а ам ол галереяның директору И. В. Рехловтуң чыгган чуруктары болур. Ам ол галереяда беш мун хире полотналар, акварелдер, чуруктарны, гравюраның боттары болгаш 80 мун дүжүүп чораан чогаалдар бар болуп турар.

**А. ШИГЛЕНКО,**
**СЭТА-ның корр.**
**Шушенское, Красноярск край.**

## ПЛАКАТТЫҢ ЧИДИГ СӨЗУ

**МОСКВА. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннер делгелгезиниң «Совет парлалга» болгаш «Совет культура» делгиирлерине көскү агитацияның эң эки хевирлериниң баштайгы Бүгү-эвилел делгелгези ажыттынган. Делгелге «Партияның планнары — улустуң планнары» деп көргүзүүлүг эртип турар. Делгелгеде Хүндүледдиң, Куш-ажылчы алдарның самбыралаарын, темалыг стендилерин, витражтарны, чурукшуткан солуннарны, фотоделгелгелерни, таблицаларны, чер карталарын, схемаларны көргүскен.**

**Делгелгете келгеннер көскү агитация организастаарының мурнакчы, дуржулгазыбиле таныжып алыр.**

**ЧУРУКТА: делгелгениң топ залында.**
**(СЭТА-ның фотохрониказы).**

## СПОРТ

# ЧАСПАС АДЫГЖЫЛАР

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң 57 чыл оюнга тураскааткан боодалга маргылдаазы Кызылдың үлетпур будүрүлгелер, албан организация, ортумак өөредилге черлериниң коллективтериниң аразында болуп эрткен.

Үлетпур будүрүлгелер болгаш албан организация черлериниң бөлүүнге 47 адыгжы команда киришкен. С. Красноперов, Н. Пономарев, В. Бай-Кара олардан тургустунган туйбу заводунуң командазы үш үстен 283 санны аткаш, бирги черни эялээн. Ийиги черни Тываның электри четкилер будүрүлгезиниң, үшкүзүн — башкы институдунуң адыгжылары алган.

Бо бөлүкке хууда бирги черни ДОСААФ-тың область комитединиң төлөөзи С. Пономошнов үстен үс санны аткаш, алган. Башкы институдуудан А. Денисов 99 санны аткаш, ийиги, туйбу заводунуң спортчузу С. Красноперов (98 сан) үшкү черни эялээн.

Ортумак өөредилге черлериден 9 команда шаңналдыг чер дээш демисешкен. Анаа политехникумнуң бирги командазы шылгаразан. Ийиги черни бо-ла өөредилге черниниң ийиги командазы алган. Үшкү шаңналга № 1 көдээ профтехүүлищениң төлөөлери төлептиг болган. Хууда бирги черни политехникумнуң сургуулу Сергей Холмов үстен 94 санныг эялээн, а уруглардан бо-ла техникумнуң төлөөзи Нина Чупрасова алган.

Ортумак школалар белүүнге дөрт команда киришкен. № 3 школаның өөреникчилери боттарының чажыттарындан ашкан, № 2 школаның төлөөлери ийиги черни алган. Оолдардан Андрей Васильев (№ 3 школа) тергиндээн, ийиги, үшкү черлерни № 2 школаның өөреникчилери Николай Адыша, Александр Көкүдей эялээннер. Уруглардан Лариса Сарачакова (№ 3 школа) бирги черни алган.

Маргылдаанын үезинде 34 кижи спортчу разрядты күүсеткен.

Бирги, ийиги, үшкү черлерни эялээн командаларга ДОСААФ-тың Кызыл хооркомунуң дипломнарын, шаңналдыг черлерни алган адыгжыларга маталга бижиктерни тывыскан.

**Б. МОНГУШ.**

## Спортлото

Февраль 19-та болган спортлотонуң тиражынга дараазында номерлер болгаш спорттуң хевирлери таварышкан:

**СПОРТЛОТО** — 37 (боодалга), 21 (аът чарыштырар спорт), 43 (фехтование), 34 (хол мячизи), 39 (самбо), 48 (шыдыраа);

**СПОРТЛОТО-2**—8 (бокс), 47 (мячилиг хоккей), 20 (байдаркалар болгаш каноэ), 17 (уран гимнастика), 36 (слалом), 19 (академиктиг эжиишкин).

**(СЭТА).**

## Хайым болган

Хол-шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги черн дээш шүүлде маргылдаада киржип турар Александрия биле Левитинаның аразында онгу салыы хайым болган, Сан —5:5.

**(СЭТА).**

## Бөгүн «Тувинская» правдада

● **«Шаңнал хүлээдин тур».** СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугубиле болгаш диплому-биле коллективти шаңнаанынга холбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинатка болган митинг дугайында отчёт.

● **«Пландан ажыр сүт кээп тур».** С. К. Тока аттыг совхозтуң ажыл-ишчилериниң дугайында В. Кармановтуң корреспонденциязы.

● **«Мурнунда — коммунистер».** Совхозтарның будүрүлге каттыжышкынының автобаазының парторганизация секретары М. Мерзляковтуң үүлү.

**«...Сонуургал турда».** Мораль болгаш материал талазы-биле шаңнал, мактаар талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинатта ажылдың дуржулгазының дугайында Т. Буторинаның үүлү.

● **«Бистиң педагогика талазы-биле сүмевис».** Башкыларның болгаш улус өөредилгезиниң өске-даа ажылдакчыларының чагааларындан тургускан тематиктиг эрим.

● **Тиилелгениң 30 чылынга.** С. Козлованың «Солдат — солдат-ла» деп корреспонденциязы.

● СЭТА-ның материалдары, даштыкы болгаш спортчу информациялар.

## Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзугаар алырга, бүгүн республиканга шокар булуттаар, хар чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хат кошкак болур. Агаарның температураза даглыг черлерге 9-14, өскелеринге 17-22 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, хар чагбас. Чоон чүк угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температураза 20-22 градус соор.

Автомобиль оруктарының көстүрү эки.

**М. Н. СМИРНОВА.**

## Улуг тудугларже чалап тур

**ВЛКСМ Тыва обкому болгаш республиканың Күш-ажыл курлавырларының эргелели бот ажылчыннарны болгаш аныяктарны Тываның улуг тудугларынга кээп ажылдаарынче чалап тур. Организастыг чыылда өзугаар келген кижилер «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлчээнин, Чаа Шагаан-Арыгның тудуунга ажылдаар.**

**Ажылга хүлээп алганнарны чурттаар оран-бажың, ажылдап кедер идик-хеп болгаш ажылдаар херекселдер-биле хандырар. Тудуг эргелелдери ажылчыннарның тускай мергежил чедип алыр талазы-биле өөредилгени организастаар.**

**Организастыг чыылда-биле келгеннер дерт үзүктеп төлеп бээр 200 рубльдиң эгилде чок дузаламчызын алыр.**

**Тудугларга ажылдаар дээн күзелдиглер чурттап турар черинден үндүр бижиткен паспортун, шериг биледин, күш-ажыл дептерин ап алгаш, дараазында адрестерге кээр:**

**Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 20 база Качетов кудумчузу, бажың № 29.**

**Тус-тус районнарга райкүүскомнарга болгаш комсомол райкомнарынга чеде бээр.**

## Телевидение

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

**МОСКВАДАН**

9.00— Дамчыдылгалар программазы.
9.05—**«Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге».** Документалдыг фильмнер программазы: 1. **«Кызылдар-даа багай-ла».** 2. **«Солдаттың оглу солдат».**
9.45— **«Лермонтов—чурукчу».** Дамчыдылганы И. Андронников эрттирер.
10.45—**«Силерге бистиң ырларывыс, танцыларывыс».** Өңнүг.
11.10—**«Москва болгаш москвачылар».**

**КЫЗЫЛДАН**

11.40—Киножурнал.

**МОСКВАДАН**

11.50—Медээлер.
12.00—**«Алдын яблоня».** Мультфильм. Өңнүг.
12.15—**«Аныяктарның уран чогаадылгазы».** Өңнүг.
12.45—**«Чечен чогаалдарының экранчыдылгазы».** «Анна Каренина». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.
14.00—**«Кижи болгаш хоойлу».**
14.30—Спортчу программа: 1. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. **ЦСКА—«Динамо»** (Москва). 2-гы, 3-кү кезектери. Өңнүг. 2. Бокска делегей маргылдаазы. Түүнел мурнунуң ужуражышкынныры. Минскиден дамчыдылга.
16.20—**«Артлото».** Өңнүг.
17.30—**«Үе».** Информастыг программа.

**КЫЗЫЛДАН**

18.00—Телемедээлер.

**МОСКВАДАН**

18.10—Совет композиторларның романстары. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Г. Писаренко күүседир.
18.25—**«Чечен чогаалдарының экранчыдылгазы».** «Анна Каренина». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.
19.40—**«Кижи болгаш хоойлу».**

**КЫЗЫЛДАН**

20.10—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа.
20.25—Уругларга. Мультфильм.
20.35—**«Неделяда болуушкуннарның тайылбыры».**
20.45—Чарлалдар, реклама.
20.50—**«Адрези: Кызылдың телестудиязы».** Дамчыдылга.

**МОСКВАДАН.**

21.50—**«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы».** Өңнүг.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан концерт. Совет Армияның үлегерлиг Төп театрындан дамчыдылга. Өңнүг.
01.00—01.30—**«Үе».** Информастыг программа.

## Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Ковпак дугайында чугаа».** Бирги фильм. **«Кыйгы»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Черниң дээрниң ужуралдары»** 9.10, 10.40, 18.45, **«Диригдер болгаш өлүглер»** (2-ги сериязы) 15.00, **«Эң изиг ай»** (2 сериязы кады) 12.10, 20.15, **«Дайын болгаш тайбың»** (4-кү сериязы). 17.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Сапыктыг динис»** 10.00, **«Ырак эриктерде»** 15.00, 20.30, **«Мында даң хаязы ыржым»** (2 сериязы кады) 17.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Частымшкын»** 14.20, 16.10, 18.00, **«Чуга дош кыры-биле»** (2-ги сериязы) 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Чаа центурионнар»** 18.00, **«Пеньковка болган херек»** 20 шактарда.

**РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ** Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда телефонче долгаар.

Тываа АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16455. ЧАГЫГ № 112.

**СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР**

ТС —00283.